

Data di pubblicazione: 30 dicembre 2021

DASHNOR DERVISHI¹

Eksodi drejt Italisë

Ashtu siç parandihej, por edhe siç ishte parashikuar nga kushdo që ndiqte nga afër proceset e ndryshimeve në shoqërinë shqiptare, ngjarja dramatike e familjes Popa në Ambasadën Italiane, që u pasua nga kapërcimi masiv i mureve të ambasadave nga rreth 5.500 qytetarë dhe largimi i tyre me gjashtë anije në drejtim të brigjeve të Italisë, i la vendin historisë së kapërcimit të Adriatikut me tragete dhe me çfarëdo lloj mjetei lundrues, që gjendej në bregun shqiptar. Në qoftë se në dy aktet e para, duke kapërcyer muret e ambasadave të huaja, në themel të rrezikut qëndronte dëshira për liri, në furinë që rrëmbeu mendjen e njerëzve për arrati nëpërmjet detit, më pas, qëndronte ëndrra për një jetë më të mirë, ëndërr, që për fat të keq vazhdon edhe sot.

---

¹ Dashnor Dervishi all'epoca dei fatti della nave *Vlora* e dei primi sbarchi degli albanesi a Bari era Ambasciatore dell'Albania in Italia e seguì con grande passione e partecipazione le vicende degli emigrati, i rapporti con il governo italiano, con le autorità politiche, amministrative e religiose. Dashnor Dervishi ha lavorato come Direttore della Direzione Generale Regionale presso il Ministero degli esteri e ha dato un importante contributo alla diplomazia albanese; è autore di un libro sulla sua attività diplomatica (*50 vjet marrëdhënie me jashtë*, ISBN: 9789928084439, Publisher Mediaprint, Tirane 2020, recensito nel numero 1/2021 di questa rivista). Attualmente si dedica alla attività di studio accademico.

Eksodi drejt Italisë

Pjesa më e madhe e shqiptarëve që zbarkonin në Itali, largoheshin për shkak të gjendjes së keqe ekonomike, pavarësisht se midis tyre kishte edhe shumë të rinj që kërkonin më shumë liri, apo anëtarë familjesh të pakënaqura e të përndjekura politikisht nga regjimi komunist. Nga korriku 1990, me hyrjen nëpër ambasada dhe nisjen e tragetit të parë, deri në fund të dhjetorit të vitit 1991, vazhduan largimet masive me çfarëdo lloj mjeti lundrues që gjendej në brigjet tona. Gjatë këtij eksodi të paparë deri në atë kohë, lanë vendin e tyre më shumë se 200.000 shqiptarë.

Megjithëse pritej, qeveria italiane u gjend e papërgatitur nga të gjitha pikëpamjet për të përballuar një fluks aq të madh emigrantësh. Ngado u shfaqen mungesat e organizimit në administrimin e kapaciteteve për sistemimin e tyre. Entuziazmi dhe propaganda në opinionin italian për mikpritje dhe jetë më të mirë, filloi të bjerë dhe vendin e tyre e zunë dyshimet, pakënaqësitë dhe thirrjet për masa më të forta nga ana e qeverisë italiane për bllokimin e vazhdimin të këtij procesi. Nisi të qarkullojë mendimi se kjo ishte një ndërmarrje e organizuar nga Tërana, për të shfrytëzuar rrezikun e trazirave që mund të plasnin në Shqipëri.

Më 7-10 mars 1991, rreth 20.000 refugjatë shqiptarë të nisur nga porti i Vlorës dhe i Durrësit zbarkuan në portet e jugut të Italisë: në Brindizi, Bari, Otranto dhe Monopoli. Shqipëria dukej sikur ishte shkullur e gjitha nga rrënjët, për t'u zhvendosur në vendin fqinj, i cili nuk dinte ç'të bënte me ata dhjetëra mijëra njerëz të pashpresë, që kërkonin një jetë më të mirë në bregun matanë, ashtu siç e kishin parë në reklamat dhe filmat e transmetuar nga televizionet italiane.

Më 10 mars 1991 u nisa në jug të Italisë, për të parë nga afër gjendjen e krijuar, për të takuar si autoritetet vendore, ashtu edhe emigrantët. I shoqëruar nga miku im i vjetër, rektori i Universitetit të Barit, Attilio Alto, vizitën e parë e bëmë në bashkinë e qytetit. Atje na priste Kryetari i Bashkisë, Dalfino, dhe autoritetet kryesore vendore, si dhe kryetarët e grupeve kryesore të partive politike, të përfaqësuara në Këshillin Bashkiak. Më pas shkuam në Prefekturë. Prefekti De Mari na dha një pasqyrë të shpërndarjes së emigrantëve shqiptarë në të gjithë provincën e Puglia-s. Nga 19.409 shqiptarë që kishin mbërritur në Puglia deri në atë datë, në qytetin e Barit ndodheshin 2.173 prej tyre. Ata i kishin shpërndarë kryesisht në Bari, Triggiano, Cassano, Mola, Molfetta, Giovionazzo dhe Noicattaro. Grupi më i madh prej 1.200 vetash ishte sistemuar në disa hotele dhe konvikte të Monopolit. Autoritetet vendore dhe populli i këtyre zonave i mirëprititi të ardhurit, duke i ndihmuar ata me ushqime, veshje dhe strehim.

Bëmë disa vizita në qendrat e grumbullimit, për të parë nga afër kushtet e jetesës, ku vinim re një angazhim maksimal të strukturave të emergjencës italiane, por edhe përkushtimin e vullnetarëve të shumtë, të mobilizuar si për një situatë të jashtëzakonshme të rrezikut humanitar. Meqenëse ndihej nevoja e disa përkthyesve për komunikim, ramë dakord dhe u dërguam disa studentë dhe pasuniversitarë që ndodheshin në Itali, të cilët dhanë një kontribut të çmuar në ato ditë të vështira.

Atje takova edhe shumë bashkëqytetarë. Përshkrimi i gjendjes së tyre, kërkesave dhe problematikës që hasa, kërkon faqe të tëra të një libri më vete. Nga ana tjetër, shtypi i kudondodhur na ndiqte në çdo hap duke

Eksodi drejt Italisë

kërkuar shpjegime e sqarime të shumta, që u pasqyruan ato ditë në faqet kryesore të gazetave dhe të ekraneve të televizioneve.

Joshja ndaj Italisë, përveç të tjerave, erdhi edhe si rezultat i informacioneve të gabuara që qarkullonin në opinionin shqiptar, lidhur me “legjitimitetin” që fitonin emigrantët që mbërrinin në Itali, duke u bazuar në ligjin Martelli. Ai ligj ishte shpallur që në janar të vitit 1990, si një përpjekje për të kontrolluar dhe monitoruar emigracionin drejt Italisë në përgjithësi dhe njëkohësisht shërbente edhe për vendosjen e sistemit të kuotave. Sipas ligjit Martelli, çdo emigranti i ligjshëm ose jo, që mund të provonte se kishte hyrë në Itali përpara fundit të vitit 1989, i jepet një leje qëndrimi dyvjeçare. Por në fakt, në korrik 1990, kur mbi 4,000 shqiptarë kërkuan strehë në Itali, ligji Martelli u pezullua, dhe vetëm 800 prej tyre u akomoduan.

Pas zgjedhjeve të para demokratike, që u mbajtën në Shqipëri në mars 1991, Shqipëria nuk konsiderohej më si një vend totalitar, por ndërkohë rreth 25.000 emigrantë shqiptarë mbërritën në Itali brenda pak ditësh. Në ato kushte, u ndërpre sërish zbatimi i ligjit Martelli, ndërsa në prill të atij viti u krijua Ministria për Komunitetet Italiane jashtë vendit dhe për Emigracionin, në krye të së cilës u vendos socialistja Margherita Boniver. Më 11 maj, ministria mori mandat të posaçëm, që shqiptarët e mbërritur në mars t’i shpërndante në të gjithë Italinë, duke i pajisur me leje pune. Më 20 korrik përfundonte mandati i jashtëzakonshëm i ndihmës për emigrantët. Për shqiptarët u la një hapësirë kohe deri më 31 korrik, për t’u regjistruar sipas normave të Ligjit Martelli. Ndërkohë, brenda 31 korrikut, qytetarët shqiptarë që donin të ktheheshin në atdhe, duke përfutuar nga

ndërhyrjet e organizatave të emigracionit, duhej të paraqisnin një kërkesë autoriteteve të sigurimit publik.

Nga 22 mijë shqiptarë që ndodheshin në Itali, të shpërndarë pothuajse në të gjitha rajonet, vetëm 4 mijë kishin gjetur punë, edhe pse sezonale. Më pak se 11 mijë u regjistruan për punë, 2 mijë për kurse për formim profesional dhe 645 u njohën si refugjatë politikë. 1.900 fëmijë të pashoqëruar nga prindër iu besuan gjykatave për të miturit.

Më 23 prill 1991 mbërriti në Romë Aleks Luarasi, Sekretari i Përgjithshëm i Kryeministrisë. Objektivi kryesor i vizitës së tij ishte interesimi pranë autoriteteve italiane për gjendjen reale dhe fatin e emigrantëve shqiptarë në Itali. Më 25 prill u takuam me Drejtorin e Përgjithshëm të MPJ-së për emigracionin, Colomia, si dhe Drejtorin e Përgjithshëm të Shërbimeve civile, Delati. Ata na dhanë një pasqyrë zyrtare mbi numrin dhe shpërndarjen e emigrantëve në Itali dhe të të larguarve në vende të tjera të Evropës. Në mënyrë të veçantë u trajtua problemi i minorëneve, mundësitë dhe rrugët për kthimin e tyre në atdhe, nevoja e kthimit vullnetar të emigrantëve, si dhe e bashkimit familjar të atyre që ishin shpërndarë në vende të ndryshme.

Më pas, na priti në një takim edhe kryeministri Giulio Andreotti, i cili na njohu me përpjekjet e Italisë për të sistemuar emigrantët shqiptarë, por edhe me vështirësitë e mëdha me të cilat po përballeshin. Ai kërkoi një bashkëpunim më të madh midis autoriteteve të të dy vendeve, për ta frenuar këtë dukuri, duke u përqendruar kryesisht në masat parandaluese në territorin shqiptar.

Eksodi drejt Italisë

Vizita e Luarasit dhe takimet në Romë u pasqyruan edhe në një komunikatë zyrtare të Ministrisë së Jashtme Italiane. Më 24 prill, nga Roma, së bashku me Luarasin u nisëm në Bari dhe Brindizi ku u njohëm nga afër me gjendjen dhe sistemimin e emigrantëve shqiptarë.

Nga ana tjetër, për të shpjeguar qëndrimet e qeverisë italiane dhe masat për vënien e tyre në zbatim, ministri Margherita Boniver-i ndërmori një udhëtim në Tiranë, ku u takua me autoritetet më të larta, duke kërkuar si mirëkuptimin e qeverisë shqiptare, ashtu edhe sensibilizimin e opinionit në vend.

Sipas programeve të qeverisë italiane, filluan të bëhen përpjekje për kthimin gradual në Shqipëri të një pjese të emigrantëve. Ministri e Emigracionit, Margherita Boniver, i parashtrroi qeverisë italiane dhe asaj shqiptare një sërë projektsh për realizimin e planeve. Ideja ishte që çdo emigranti, që do të pranonte të kthehej vullnetarisht në Shqipëri, do t'i ofrohej mbështetje financiare për të filluar një aktivitet ekonomik privat. Por, pavarësisht marrëveshjes midis dy qeverive, që justifikonte ligjërisht riatdhesimin e 7.000 shqiptarëve, që mbërritën në mars 1991, mënyra e kryerjes së operacionit kishte problematikat saj. Ajo ishte një masë artificiale, që nuk funksionoi asnjëherë.

Në ditët e eksodit të shqiptarëve drejt Italisë, një barrë e rëndë i ra edhe Ambasadës sonë, për të përballuar situatën e krijuar. Kontaktet me autoritetet italiane u shpeshuan, po ashtu edhe me emigrantët, të cilët herë pas here krahas entuziazmit të mbërritjes në “tokën e ëndërruar”, përballeshin edhe me zhgënjimet ndaj realitetit italian. Midis tyre nuk mungonin edhe të njohurit tanë, miq, shokë e të afërm. Ata mendonin se

do të gjenin çdo gjë të shtruar, ndaj vështirësitë e para që hasnin bëheshin shkak për nervozizëm. Atyre u dukej se nuk po kryhej siç duhej detyra kundrejt tyre, madje mendonin se po u bëheshin edhe padrejtësi. Ata ishin nën ndikimin e një psikoze kolektive: me të mbërritur në Itali do të gjenin çdo gjë gati.

Opinionin e krijuar në Shqipëri se Skënderbeu kishte shpëtuar Italinë nga pushtimi otoman, se populli shqiptar gjatë Luftës së Dytë Botërore kishte strehuar ushtarët italianë për t'i shpëtuar nga hakmarrja e gjermanëve, se Shqipëria me daljen nga Traktati i Varshavës i kishte krijuar siguri Italisë në Adriatik, e të tjera si këto, nxiste pritshmërinë se në bregun tjetër do të priteshin me angazhimin maksimal për të shlyer një borxh historik. Në shtypin e ditës dhe në emisionet e televizioneve italiane, nisi të zërë gjithmonë e më shumë vend pasqyrimi i këtyre zhgënjimeve. Edhe në emisionet televizive italiane bëheshin shpesh herë analiza dhe autokritika për pasqyrimin e imazhit të gabuar në kuadrin e propagandës së përgjithshme gjatë periudhës së luftës së ftohtë.

Në 8 gusht 1991 ndodhi eksodi i dytë. Në historinë e shtegtimin me tragete do të mbetet e pashlyeshme ndodhia me anijen Vlora, që u nis nga Durrësi me rreth 10.000–15.000 persona në bordin e saj dhe mbërriti në portin e Barit. Në të njëjtën kohë, disa anije të tjera me rreth 1.000 persona arritën në portin e Otrantos. Dy anijeve të tjera me rreth 675 persona u përpoqën të zbrisnin në portet e Siçilisë dhe në Maltë, por nuk mundën dhe u detyruan të ktheheshin në Shqipëri.

Por pritja e autoriteteve italiane këtë herë nuk ishte si ajo e marsit. Autoritetet portuale të Barit lejuan zbarkimin e turmave të shqiptarëve për

Eksodi drejt Italisë

arsye humanitare, dhe i vendosën ata në kalatat e portit. Pas disa orësh, ata u transportuan në stadiumin “La Vittoria”. Të rrethuar nga forca të shumta të policisë, ata nisën të shfaqnin shenja nervozizmi, madje edhe u rebeluan ndaj tentativave të policisë për t’i kthyer mbrapsht me forcë.

Mbyllja në mjediset e stadiumit në kushte jonjerëzore nga të gjitha pikëpamjet, krijoi shumë probleme midis emigrantëve dhe forcave të rendit, deri në përdorimin e forcës. Mbi stadium vërtiteshin helikopterët që vëzhgonin gjendjen dhe bënin furnizimin nga lart me ushqime dhe ujë. Autoritetet italiane filluan riatdhësimin e detyruar, duke përdorur avionë ushtarakë të transportit dhe tragetet. Shqiptarët, të mbyllur në stadium, refuzonin që të ktheheshin në vendin e tyre. Rreth 300 prej tyre arritën të ikin nga stadiumi. Qeveria italiane mori vendimin për të ofruar 50.000 lireta (rreth 40 dollarë amerikanë) për secilin që do të kthehej mbrapsht, por edhe ajo masë dështoi.

Ky ishte reagimi i parë zyrtar dhe publik i qeverisë italiane për të bllokuar “pushtimin” paqësor të Italisë nga emigrantët shqiptarë, që më vonë u pasua nga procesi i kthimit dhe marrja e masave për ta bllokuar këtë dukuri që në nisje, nëpërmjet ligjit të ashtuquajtur Martelli.

Ishte ditë e diel, 11 gushti i vitit 1991, kur me një telefonatë në shtëpi u njoftova se Drejtori i Përgjithshëm i Policisë së Shtetit italian, Vittorio Parisi, kërkonte të fliste me mua. Gjatë bisedës ai më kërkoi që ta shoqëroja në Bari, për të parë nga afër gjendjen e krijuar në stadiumin e qytetit, ku ishin grumbulluar emigrantët shqiptarë, që prej disa ditësh. Telefonata më kapi në befasi, ndaj, mbas disa pyetjeve të mia për sqarime të mëtejshme e për të fituar kohë, i thashë se do t’i jepja përgjigje pak më

vonë. U lidha në telefon me Muhamet Kapllanin, në atë kohë Ministër i Punëve të Jashtme. Ai më tha që ta vlerësoja vetë situatën dhe të bëja si ta gjykoja se bëhej më mirë. “Këtu nuk ka njeri që të të thotë të shkosh ose jo...”, e mbylli bisedën ministri dhe miku im Kapllani. E vetmja me të cilën mund të këshillohesha ishte gruaja ime, Elvira, e cila e trembur më kërkoi të mos shkoja, pasi prania ime krahas forcave italiane të rendit mund të përdorej nga pala italiane në përpjekjet e tyre për të nxjerrë me forcë emigrantët nga stadiumi dhe për t’i kthyer mbrapsht në Shqipëri.

Vendosa të shkoj, jo me qëllimin për t’u bërë thirrje bashkëkombësve të mi që të dilnin nga stadiumi e të ktheheshin në Shqipëri. Pa e ditur se çfarë do të bëja, në mendje më erdhi akti publik i një prifti kolumbian, i cili protestën e tij ndaj padrejtësive, dhunës së pushtetit, varfërisë dhe përkrahjen ndaj revoltës popullore e shfaqti direkt në një emision televiziv para kamerave, duke mohuar mantelin e tij të priftit.

Pas një ore isha në aeroportin e Ciampino-s, ku në një kapanon të mbyllur më priste Drejtori i Përgjithshëm i Policisë së Shtetit, Vittorio Parisi, dhe dy-tre funksionarë të tjerë, të shoqëruar nga një grup truprojash. Në avionin e vogël, ulur ballë më ballë me Parisin, gjatë gjithë fluturimit, pothuajse nuk shkëmbyem asnjë fjalë. Përpara se të uleshim në aeroportin e Barit, Parisi më pyeti: “Ç’do të bëjmë, ambasador”? “Sipas situatës që do të shohim në vend”, iu përgjigja unë.

Nga aeroporti u drejtua për në Prefekturë, për t’u njohur me gjendjen. Në zyrën e prefektit, së bashku me disa funksionarë ishte edhe një shqiptar, një djalë i ri që e kishin nxjerrë nga stadiumi për të marrë informacion. Ai shpjegoi se gjendja brenda stadiumit ishte tepër e acaruar,

se disa djem të zemëruar kishin edhe armë dhe ishin gati të bënin gjithçka në rast të ndonjë ndërhyrjeje me forcë të policisë. Jo vetëm kaq, por ai tha se edhe nëse ndonjë kërkon të dalë e të kthehet mbrapsht, ata nuk e lënë. Ata i kërkuan djalit që të kthehej prapë në stadium dhe t'iu mbushte mendjen disa prej “kapove” që kontrollonin gjendjen, që të dilnin, me premtimin se do t'i linin të lirë të shkonin ku të dëshironin. Djali nuk pranoi të luante një rol të tillë. Më pas e larguan dhe nuk e di se ç'u bë me të. Nuk e kam parë më atë djalë, madje as emrin nuk arrita t'ia mësoj.

Nga Prefektura u drejtua për në stadiumin e Barit. Të mbrojtur nga shumë policë civilë, iu afrua sheshit përpara stadiumit. Gjendja ishte e mjerueshme. Stadiumi ishte mbushur me qindra emigrantë, të rrethuar nga kordonët e policisë. Jashtë kordonit kishte me dhjetëra shqiptarë të tjerë, që kishin ardhur me tragetet e para, italianë kureshtarë dhe gazetarë. Në një moment, një djalë i ri brenda kordonit më thërret me emër. Ishte një fqinj nga lagja ime në Tiranë. U nisa drejt tij, për të kaluar gardhin e policëve, me dëshirën për ta takuar, por truprojat më ndaluan. Ndërkohë, kamerat e televizioneve të shumta ndiqnin hap pas hapi çdo veprim tonin. Një gazetar më afrohet e më kërkon mendim për gjendjen e krijuar. “Shikojeni vetë gjendjen e mjerueshme, ajo nuk ka nevojë për koment”, ishte përgjigja ime. Parisi, i cili e pa skenën, nga frika se mos situata mund të rëndohej më tej, m'u afrua e më tha: “Bën mirë të kthehesh ambasador, unë do të vazhdoj të bëj detyrën time”. Të nesërmen, në shtypin lokal të Barit, kjo ngjarje dhe kthimi im i papritur, do të pasqyrohej si “një gjest proteste i Ambasadorit Shqiptar në Itali”.

Të nesërmen, në datën 12 gusht 1991, i kërkova kryeministrit italian Andreotti një takim urgjent. Më tha se më priste në shtëpinë-studio të tij, në rrugën Corso Vittorio 326. I shpjegova gjendjen e mjerueshme të emigrantëve, trajtimet antinjerëzore, që të kujtonin stadiumet e Santiagos në Kili, gjë që më shumë se çdo gjë tjetër, po prishte edhe imazhin e vetë Italisë. Me qetësinë dhe mënyrën e tij të folurit nëpër dhëmbë, Andreotti më tha se ishin të detyruar t'i kthenin qoftë edhe për të dhënë një sinjal, që kjo punë të mbyllet me kaq, pasi sipas informacioneve që kishin, në Shqipëri po bëheshin grumbullime të tjera me emigrantë për t'u nisur drejt Italisë.

Pas dy ditësh, më 14 gusht 1991, gjatë një interviste në radio (tek emisioni "Anch'io") kryeministri Andreotti u shpreh publikisht për gjendjen e vështirë dhe të padëshiruar nga të gjithë, duke shpjeguar se "Provuam shumë trishtim, por duhet të dallojmë mirë çështjet personale nga ato publike. Ne nuk jemi në gjendje t'i vëmë në ngarkim italianëve, pasi ata nuk i dëshironin disa qindra mijëra shqiptarë. Pra, ata që nuk kanë gjetur punë duhet të largohen".

Andreotti kujtoi se gjatë dyndjes së parë të refugjatëve, ai mori nën kujdes tre shqiptarë. "Unë nuk e bëra për t'u dukur, kur mora tre shqiptarë në ngarkim. Ata do të qëndrojnë këtu edhe për disa vjet. Unë e bëra këtë për të dhënë shembullin tim. Kështu, disa e ndoqën, por shumë pak, rreth 20 vetë. Ne duhet të mësohemi me këtë vend të varfër dhe fqinjë, prandaj duhet të hartojmë një plan ndihmesh, qoftë edhe me ndërhyrjen e sektorit privat, pasi të predikosh është shumë e thjeshtë, por t'i bësh gjërat ashtu siç duhet, ndeshesh shpesh herë me shumë vështirësi".

Si me Andreotti-n, ashtu edhe me Vittorio Parisi-n, pata shumë takime për të trajtuar çështje nga më të ndryshmet që lindnin ato ditë.

Mbas ngjarjes në stadiumin e Barit, qeveria italiane u mobilizua më shumë për ta trajtuar më me seriozitet dhe shqetësim dukurinë e dyndjeve masive nëpërmjet Adriatikut drejt brigjeve të Italisë. Ata e kishin kuptuar se kjo gjë nuk mund të përballohej duke mbrojtur brigjet italiane, por duke e ndaluar këtë dukuri që në Shqipëri. Në ato rrethana, u ngritën grupe pune në nivele të larta qeveritare, pati delegacione të shpeshta që shkonin e vinin, u organizua dërgimi i ndihmave, u vendos bashkëpunimi midis dy policive etj. Mbas kësaj, kalimi i Adriatikut nuk do të konsiderohej më si një sakrificë për një jetë më të mirë, por do të trajtohej si një emigracion i paligjshëm.

Më 13 gusht 1991, në mënyrë të papritur, presidenti Cossiga ndërmoi një udhëtim në Tiranë, ku u takua me homologun shqiptar Ramiz Alia dhe autoritetet e tjera të nivelit të lartë, në prani të mediave të shumta vendase e të huaja. Në këtë vizitë, Cossiga kishte marrë me vete ministren Boniver. Cossiga kishte kohë që kishte planifikuar vizitën e tij në Shqipëri. Këtë ma thoshte pothuaj sa herë që kisha rastin për t'u takuar me të. Por mëngjesin e datës 13 gusht, pas disa komunikimeve me Tiranën, rreth orës 11, avioni presidencial italian u nis nga Roma dhe mbërriti në Tiranë rreth orës 12:50. Për rreth 4 orë e gjysmë ai pati takime me pothuajse të gjithë personazhet politike në Tiranë, përfshirë edhe Ramiz Alinë, gjatë drekës së shtruar prej tij në Pallatin e Brigadave.

Mesazhet e miqësisë dhe solidaritetit që përcillte vizita dhe mënyra se si u realizua ajo ishin kuptimplotë. Këtë e shprehu edhe vetë presidenti

Cossiga përballë gazetarëve: “Vendimin për të ardhur në Shqipëri e mora sot në mëngjes, duke thyer protokollin, por në solidaritet me popullin shqiptar”. Ai shprehu keqardhjen për gjendjen e vështirë që u krijua në të dy vendet tona, nga dyndjet masive të shqiptarëve drejt brigjeve të Italisë dhe për vështirësitë e vetë refugjatëve. “Por Italia është e papërgatitur, nuk ka infrastrukturën e duhur për të përballuar këtë dyndje kaq të madhe. Me ankthin tonë të përbashkët po merren të gjithë, si shtypi shqiptar dhe ai italian, po ashtu edhe ai evropian. Erdha këtu, jo për t’ju mësuar se çfarë duhet të bëni, por për të njohur nga afër gjendjen. Ndryshimet e mëdha në Evropë sollën edhe dukuri negative, pasojat e të cilave po i ndjemë edhe në Itali. Emigracioni nuk është zgjidhja e problemeve që ka Shqipëria. Vizita ime është një shprehje e solidaritetit dhe e miqësisë me popullin shqiptar dhe me Shqipërinë”.

Presidenti Cossiga vazhdoi të shpjegojë me mënyrën e tij, se si erdhi në këtë vizitë të papritur, për të treguar miqësinë dhe lidhjet tona të ngushta: “Nuk është vizitë zyrtare, në përgjigje të ftesës së hershme të Alisë. I mora leje Presidentit sot në mëngjes dhe erdha. Ndodhemi para një eksodi masiv të shqiptarëve, që na ka vënë të gjithëve në vështirësi. Aktualisht Italia nuk është në gjendje të përballojë dukuri të tilla; nuk ka infrastrukturën e nevojshme. Jemi përballë një gjendje komplekse nga pikëpamja kulturore e psikologjike. U detyruam të sprapsim këtë eksod të dytë. Po ta lejonim, do të jepnim përshtypjen e gabuar se kjo është rruga për daljen nga vështirësitë”. Më tej ai vazhdoi të shpjegonte se çfarë po bënte Italia në ndihmë të vendit tonë.

Eksodi drejt Italisë

Edhe Ramiz Alia nga ana e tij deklaroi se kjo vizitë lidhej edhe me eksodin e ditëve të fundit, që është një ndodhi e padëshirueshme për të dy vendet tona fqinje. Ai vlerësoi qëndrimin e qeverisë italiane dhe të presidentit Cossiga, për kujdesin e treguar ndaj emigrantëve shqiptarë. Janë dukuri që shoqërojnë këtë fazë të vështirë për Shqipërinë, që po ndryshon sistemin ekonomik, social e politik, për të kaluar në ekonominë e tregut e të privatizimit. Italia, si një vend mik, po jep ndihmesën e saj të pakursyer. Alia vlerësoi ndihmën dhe mbështetjen e Italisë për Shqipërinë, si ndihma e vetme deri në atë kohë. Alia nuk la pa përmendur edhe gjendjen e rajonit, krizën jugosllave, si dhe mundësinë e konfliktit midis serbëve dhe tre milionë shqiptarëve të Kosovës.

Historinë e emigracionit shqiptar drejt Italisë nuk do ta konsideroja të përfunduar, në qoftë se nuk do thosha edhe dy fjalë mbi ecurinë e mëtejshme të këtij procesi, deri në ditët tona.

Me kalimin e kohës, emigrantët shqiptarë, pasi kaluan fazën e parë të hutimit, që vinte nga mosnjohja e vështirësive, rregullave dhe ligjeve të forta, që mbajnë në këmbë një sistem të ngritur mbi pronën private dhe ekonominë e tregut, arritën të kapërcejnë vështirësitë, të fitojnë admirimin e punëdhënësve të tyre, në sajë të punës së palodhur. Ata arritën të integrohen në shoqërinë italiane shumë shpejt. Shumë prej tyre sot janë bërë pjesë e integruar në shoqërinë italiane, duke luajtur një rol të ndjeshëm në zhvillimin e saj.

Mbas vitit 2000 vajta në Itali disa herë, për të parë dy djemtë e mi, që studionin në Universitetin e Parmës. Gjatë kthimit me traget për në Durrës, takoja mjaft të njohur, që shkonin e vinin në Itali, për punë të

ndryshme, tregti, studime etj. Shumica e pasagjerëve ishin emigrantë, që mbasi kishin kaluar eksperiencën e tyre të refugjatit, ktheheshin në mënyrë të natyrshme në vendin e tyre. Kishte edhe studentë që mbasi kishin mbaruar studimet, pavarësisht nga ofertat për të qëndruar në Itali, ktheheshin në Shqipëri, për të ngritur jetën e tyre; midis tyre edhe dy djemtë e mi, që sot jetojnë e punojnë në Shqipëri. Po realizohej kështu një nga elementët themelorë në rrugën e gjatë të proceseve integruese: ajo e integritit njerëzor, që do t'i paraprinte programeve dhe premtimeve të politikës, si dhe akteve formale të nënshkrimit të tyre mes qeverive.

Për fat të keq, historia e largimeve të shqiptarëve nga vendi nuk u mbyll me aq. Nga viti 1992 deri në vitin 1997, përjetuam të gjithë kaosin e krijuar në Shqipëri pas gjithëpërfshirjes në firmat piramidale. Nën psikozën masive, për të fituar para jashtë çdo norme fitimi, të gjithë vraponin me entuziazëm për të dorëzuar kursimet e tyre me vullnet të plotë në skemat piramidale. Gjatë asaj kohe ndodhën shumë dukuri: gëzimi i atyre që filluan të parët, indiferenca dhe joshja nga ana e autoriteteve zyrtare dhe më pas zhgënjimi, kërkimi i përgjegjësisë tek të tjerët, nervozizmi dhe revolta.

Ndryshimi midis këtyre dy dukurive krejt shqiptare është se në rastin e parë të gjithë vraponin drejt Italisë, ndërsa në rastin e dytë erdhi Italia në Shqipëri, për të vënë rregull në brigjet tona nëpërmjet operacionit “Alba”.

TRADUZIONE IN ITALIANO

L' esodo in Italia

Come preannunciato, ma anche come previsto da chi ha seguito da vicino i processi di cambiamento della società albanese, il drammatico evento della famiglia Popa all'Ambasciata d'Italia, a cui ha fatto seguito il superamento in massa dei muri dell'ambasciata da parte di circa 5.500 cittadini e la loro partenza con sei navi al largo delle coste italiane, ha dato il via alla storia dell'attraversamento dell'Adriatico con traghetti e navi di ogni genere, situate sulla costa albanese. Se nei primi due atti, superando i muri delle ambasciate straniere, alla radice del pericolo c'era il desiderio di libertà, nella furia che si impadronì degli animi delle persone in fuga per mare, allora, c'era il sogno di una vita migliore; sognare, cosa che purtroppo continua ancora oggi.

La maggior parte degli albanesi sbarcati in Italia se ne andò a causa della precaria situazione economica, nonostante tra loro ci fossero molti giovani che chiedevano più libertà, o perché familiari insoddisfatti e perseguitati politicamente dal regime comunista. Dal luglio 1990, con l'arrivo delle ambasciate e il varo del primo traghetto, fino alla fine di dicembre 1991, sono continuate le partenze in massa di qualsiasi tipo di imbarcazione trovata sulle nostre coste. Durante questo esodo senza precedenti fino ad allora, più di 200.000 albanesi hanno lasciato il loro paese.

Come prevedibile, il governo italiano si è trovato impreparato sotto tutti i punti di vista a far fronte a un così grande afflusso di immigrati. La

mancanza di organizzazione nella gestione delle capacità per la loro sistemazione è apparsa ovunque. L'entusiasmo e la propaganda nel pubblico italiano per l'ospitalità e una vita migliore iniziarono a diminuire e al loro posto furono sostituiti sospetti, insoddisfazioni e richieste di misure più forti da parte del governo italiano per bloccare la continuazione di questo processo. Cominciò a circolare l'idea che si trattasse di un'impresa organizzata da Tirana, per disinnescare il rischio di rivolte che potessero scoppiare in Albania.

Dal 7 al 10 marzo 1991 circa 20.000 profughi albanesi in partenza dai porti di Valona e Durazzo sbarcarono nei porti dell'Italia meridionale: a Brindisi, Bari, Otranto e Monopoli. L'Albania sembrava essere stata sradicata, per trasferirsi nel paese vicino, che non sapeva cosa fare con quelle decine di migliaia di disperati, che dall'altra parte volevano una vita migliore, come avevano visto negli spot e nei film trasmessi dalla televisione italiana.

Il 10 marzo 1991 (nella qualità di ambasciatore n.r.) parto per il Sud Italia per fare il punto della situazione, per incontrare sia le autorità locali che gli immigrati. Accompagnato dal mio vecchio amico, il rettore dell'Università di Bari, Attilio Alto, abbiamo fatto la nostra prima visita al municipio. Lì siamo stati ricevuti dal Sindaco, Enrico Dalfino, e dalle principali autorità locali, nonché dai presidenti dei principali gruppi di partiti, rappresentati in Consiglio Comunale. Poi siamo andati in Prefettura. Il prefetto De Mari ci ha fornito una panoramica della distribuzione degli emigrati albanesi in tutta la provincia pugliese. Dei 19.409 albanesi giunti in Puglia entro quella data, 2.173 erano nel comune di Bari. I profughi erano stati distribuiti principalmente a Bari, Triggiano, Cassano, Mola, Molfetta, Giovinazzo e

Noicattaro. Il gruppo più numeroso di 1.200 persone è stato ospitato in diversi hotel e dormitori di Monopoli. Le autorità locali e la gente di queste zone hanno accolto i nuovi arrivati, aiutandoli con cibo, vestiti e riparo. Abbiamo effettuato diverse visite ai centri di raccolta, per vedere da vicino le condizioni di vita, dove abbiamo notato un massimo impegno delle strutture di emergenza italiane, ma anche la dedizione di numerosi volontari, mobilitati come per una situazione di emergenza di pericolo umanitario. Poiché si sentiva il bisogno di alcuni traduttori per comunicare, ci siamo accordati e abbiamo inviato in Italia alcuni laureati e dottorandi che hanno dato un prezioso contributo in quei giorni difficili. Lì ho conosciuto anche molti concittadini. Descrivere la loro situazione, le richieste e i problemi che ho incontrato richiede pagine intere di un libro a parte. D'altra parte, l'onnipresente stampa ci ha seguito passo passo, chiedendo numerose spiegazioni e chiarimenti, che in quei giorni si riflettevano sulle prime pagine dei giornali e degli schermi televisivi.

Il richiamo dell'Italia, tra l'altro, derivava dalla disinformazione che circolava nell'opinione pubblica albanese circa la "legittimità" acquisita dagli immigrati in arrivo in Italia, in base alla legge Martelli. Quella legge era stata promulgata nel gennaio 1990, come tentativo di controllare e monitorare l'immigrazione in Italia in generale e allo stesso tempo serviva a stabilire un sistema di quote. Secondo la legge Martelli, a qualsiasi immigrato regolare o meno, che dimostrava di essere entrato in Italia prima della fine del 1989, veniva concesso un permesso di soggiorno di due anni. Ma di fatto, nel luglio 1990, quando oltre 4.000 albanesi

cercarono rifugio in Italia, la legge Martelli fu sospesa, e solo 800 di loro furono ospitati.

Dopo le prime elezioni democratiche, che si tennero in Albania nel marzo 1991, l'Albania non era più considerata un Paese sotto una dittatura, ma nel frattempo circa 25.000 emigranti albanesi arrivarono in Italia nel giro di pochi giorni. In tali condizioni, la legge Martelli fu nuovamente sospesa, mentre nell'aprile di quell'anno fu creato il Ministero per le Comunità italiane all'estero e per l'immigrazione, guidato dalla socialista Margherita Boniver. L'11 maggio il ministero ricevette un mandato speciale per distribuire gli albanesi arrivati a marzo in tutta Italia, fornendo loro i permessi di lavoro. Il 20 luglio terminò il mandato straordinario di assistenza ai migranti. Per gli albanesi era rimasto tempo fino al 31 luglio, per registrarsi secondo le norme della Legge Martelli. Intanto, entro il 31 luglio, i cittadini albanesi che intendevano rientrare in patria, beneficiando degli interventi delle organizzazioni per l'immigrazione, dovevano presentare istanza alle autorità di pubblica sicurezza.

Su 22mila albanesi che erano in Italia, sparsi in quasi tutte le regioni, solo 4mila avevano trovato un lavoro, seppur stagionale. Meno di 11.000 erano iscritti al lavoro, 2.000 ai corsi di formazione professionale, 645 furono riconosciuti come rifugiati politici, 1.900 minori non accompagnati dai genitori sono stati affidati ai tribunali per i minorenni.

Il 23 aprile 1991 arrivò a Roma Alex Luarasi, Segretario Generale della Presidenza del Consiglio dei Ministri. L'obiettivo principale della sua visita era osservare l'interesse delle autorità italiane per la situazione reale e per il destino degli emigrati albanesi in Italia. Il 25 aprile abbiamo incontrato

il Direttore Generale del Ministero degli Affari Esteri per l'Immigrazione, Colombia, e il Direttore Generale dei Servizi Civili, Delati. Ci hanno fornito un quadro ufficiale del numero e della distribuzione degli immigrati in Italia e di quelli in partenza negli altri paesi europei. In particolare, è stato affrontato il problema dei minori, le opportunità e le modalità per il loro ritorno in patria, la necessità del ritorno volontario degli emigrati, nonché il ricongiungimento familiare di coloro che erano dispersi nei diversi Paesi. Successivamente ci ha ricevuto in una riunione il Presidente del Consiglio Giulio Andreotti, che ci ha presentato gli sforzi dell'Italia per accogliere gli emigrati albanesi, ma anche le grandi difficoltà che stavano affrontando. Ha chiesto una maggiore cooperazione tra le autorità dei due Paesi, per arginare questo fenomeno, puntando soprattutto sulle misure preventive nel territorio albanese.

La visita e gli incontri di Luarasi a Roma trovarono riscontro anche in un comunicato ufficiale della Farnesina. Il 24 aprile, da Roma, insieme a Luarasi siamo partiti per Bari e Brindisi dove abbiamo conosciuto la situazione e l'insediamento degli emigrati albanesi.

Per illustrare invece le posizioni del governo italiano e le misure per la loro attuazione, il Ministro Margherita Boniver ha compiuto un viaggio a Tirana, dove ha incontrato le massime autorità, cercando sia la comprensione del governo albanese sia la sensibilizzazione dell'opinione pubblica in Paese.

Secondo i programmi del governo italiano, si cominciarono a compiere sforzi per il graduale ritorno in Albania di una parte degli emigrati. Il ministro dell'Immigrazione, Margherita Boniver, presentò ai governi

italiano e albanese una serie di progetti per la realizzazione dei piani. L'idea era che a qualsiasi emigrante che avesse accettato di tornare volontariamente in Albania sarebbe stato offerto un sostegno finanziario per avviare un'attività economica privata. Ma nonostante l'accordo tra i due governi, che giustificava giuridicamente il rimpatrio di 7.000 albanesi arrivati nel marzo 1991, il modo in cui si è svolta l'operazione ha avuto i suoi problemi. Era una misura artificiosa, che non ha mai funzionato.

Nei giorni dell'esodo degli albanesi in Italia, un pesante fardello è ricaduto sulla nostra Ambasciata, che ha dovuto far fronte alla situazione. I contatti con le autorità italiane si fecero più frequenti, così come con gli emigranti, che di volta in volta, oltre all'entusiasmo di arrivare nella "terra dei sogni", incontravano anche delusioni di fronte alla realtà italiana. Tra loro c'erano nostri conoscenti, amici, amici e parenti. Pensavano di trovare tutto asfaltato, così le prime difficoltà incontrate sono diventate motivo di nervosismo. Sembrava loro che il dovere verso di loro non fosse svolto correttamente, pensavano persino che fosse stata loro fatta un'ingiustizia. Erano sotto l'influenza di una psicosi collettiva: arrivati in Italia avrebbero trovato tutto pronto.

L'opinione creata in Albania che Skanderbeg avesse salvato l'Italia dall'occupazione ottomana, che il popolo albanese durante la seconda guerra mondiale avesse dato rifugio a soldati italiani per sfuggire alla vendetta dei tedeschi, che l'Albania con il ritiro dal Patto di Varsavia avesse creato sicurezza per l'Italia in Adriatico, e altri argomenti come questi, alimentavano l'aspettativa che sull'altra sponda sarebbero stati accolti con il massimo impegno per ripagare un debito storico. Nella stampa

quotidiana e nelle trasmissioni televisive italiane, il riflesso di queste delusioni cominciò ad occupare sempre più spazio. Anche nelle trasmissioni televisive italiane furono spesso fatte analisi e autocritiche per la rappresentazione di una immagine sbagliata nel contesto della propaganda generale durante il periodo della Guerra Fredda.

L'8 agosto 1991 avvenne il secondo esodo. L'evento con la nave Vlora, partita da Durazzo con circa 10.000-15.000 persone a bordo e arrivata al porto di Bari, rimarrà indelebile nella storia del pellegrinaggio in traghetto. Contemporaneamente arrivarono nel porto di Otranto diverse altre navi con circa 1.000 persone. Altre due navi con circa 675 persone tentarono di sbarcare nei porti della Sicilia e di Malta, ma non riuscirono e furono costrette a tornare in Albania.

Ma l'accoglienza delle autorità italiane questa volta non fu come quella di marzo. Le autorità portuali di Bari permisero alle folle di albanesi di sbarcare per motivi umanitari e le sistemarono nei moli del porto. Dopo poche ore furono trasportati allo Stadio "Della Vittoria". I profughi, circondati da numerose forze di polizia, iniziarono a mostrare segni di nervosismo e persino si ribellarono ai tentativi della polizia di respingerli con la forza.

La chiusura dei locali dello stadio in condizioni disumane sotto tutti i punti di vista, creò non pochi problemi tra gli immigrati e le forze dell'ordine, costretti fino all'uso della forza. Elicotteri sorvolarono lo stadio per monitorare la situazione e rifornire cibo e acqua dall'alto. Le autorità italiane iniziarono il rimpatrio forzato, utilizzando aerei da trasporto militare e traghetti. Gli albanesi, chiusi nello stadio, si rifiutarono di tornare

nel loro Paese. Circa 300 di loro riuscirono a fuggire dallo stadio. Il governo italiano prese la decisione di offrire 50.000 lire (circa 40 dollari USA) a chiunque tornasse, ma anche quel provvedimento fallì.

Questa è stata la prima reazione ufficiale e pubblica del governo italiano per bloccare la pacifica "occupazione" dell'Italia da parte degli emigrati albanesi, a cui è poi seguito il processo di ritorno e l'adozione di misure per bloccare questo fenomeno fin dall'inizio, attraverso la cosiddetta legge Martelli.

Era domenica 11 agosto 1991, quando ricevetti una telefonata a casa che mi informava che il Direttore Generale della Polizia di Stato italiana, Vittorio Parisi, cercava di parlare con me. Durante la conversazione mi chiese di accompagnarlo a Bari, per vedere da vicino la situazione creatasi nello stadio cittadino, dove da alcuni giorni si erano radunati gli emigrati albanesi. La telefonata mi colse di sorpresa, così dopo alcune domande chiesi ulteriori chiarimenti e per guadagnare tempo gli dissi che avrei risposto un po' più tardi. Mi misi al telefono con Muhamet Kapllani, allora ministro degli Esteri, il quale mi disse di valutare la situazione da solo e di fare come avrei giudicato per il meglio. "Non c'è nessuno qui che ti dica di andare o no...", il ministro e mio amico Kapllani chiuse la conversazione. L'unica che ho potuto consultare è stata mia moglie, Elvira, che timidamente mi chiese di non andare, poiché la mia presenza a fianco delle forze dell'ordine italiane avrebbe potuto essere utilizzata dalla squadra italiana nello sforzo di costringere i migranti a uscire dallo stadio e per riportarli indietro in Albania.

Decisi di andare, ma non con l'intenzione di invitare i miei connazionali a lasciare lo stadio e tornare in Albania. Non sapendo cosa fare, mi venne in mente l'atto pubblico di un sacerdote colombiano, che mostrò in diretta televisiva davanti alle telecamere la sua protesta contro l'ingiustizia, la violenza del potere, la povertà e il sostegno alla rivolta popolare, rinnegando la sua veste sacerdotale.

Un'ora dopo ero all'aeroporto di Ciampino, dove mi aspettavano chiusi in una caserma il direttore generale della Polizia di Stato, Vittorio Parisi, e altri due o tre agenti, accompagnati da un gruppo di guardie del corpo. Sul piccolo aereo, seduti faccia a faccia con Parisi, per tutto il volo, non abbiamo scambiato quasi nessuna parola. Prima di atterrare all'aeroporto di Bari, Parisi mi ha chiesto: "Cosa facciamo, ambasciatore?" "Secondo la situazione che vedremo nel paese", ho risposto.

Dall'aeroporto ci siamo diretti in Prefettura per prendere atto della situazione. Nell'ufficio del Prefetto, insieme ad alcuni funzionari, c'era un albanese, un giovane che era stato portato fuori dallo stadio per ricevere informazioni. Ha spiegato che la situazione all'interno dello stadio era estremamente tesa, che alcuni ragazzi arrabbiati avevano anche delle pistole ed erano pronti a tutto in caso di intervento forzato della polizia. Non solo, ma ha detto che anche se qualcuno vuole uscire e tornare, non se ne va. Hanno chiesto al ragazzo di tornare allo stadio e di persuadere alcuni dei "capi" che stavano controllando la situazione a venire fuori, promettendo di lasciarli andare dove volevano. Il ragazzo si è rifiutato di interpretare un ruolo del genere. Poi lo hanno lasciato andare e non so

cosa gli sia successo. Non ho mai più rivisto quel ragazzo, non conosco nemmeno il suo nome.

Dalla Prefettura ci siamo diretti allo stadio di Bari. Protetti da molte forze dell'ordine, ci siamo avvicinati al piazzale antistante lo stadio. La situazione era miserabile. Lo stadio era pieno di centinaia di immigrati, circondati da cordoni di polizia. Fuori dal cordone c'erano decine di altri albanesi, venuti con i primi traghetti, italiani curiosi e giornalisti. A un certo punto, un ragazzo all'interno del cordone mi chiama per nome. Era un vicino del mio quartiere a Tirana. Mi sono avvicinato a lui, per attraversare il recinto della polizia, volendo incontrarlo, ma le guardie del corpo mi hanno fermato. Nel frattempo, numerose telecamere seguivano passo passo ogni nostra mossa. Un giornalista mi si avvicina e chiede il mio parere sulla situazione. "Vedi tu stesso la misera situazione, non ha bisogno di commenti", fu la mia risposta. Parisi, che ha assistito alla scena, temendo che la situazione potesse ulteriormente peggiorare, si è avvicinato a me e mi ha detto: "Buon per te che torni come ambasciatore, continuerò a fare il mio dovere". L'indomani, sulla stampa locale di Bari, questo evento e il mio improvviso ritorno, si rifletteranno come "un gesto di protesta dell'ambasciatore albanese in Italia".

Il giorno dopo, il 12 agosto 1991, chiesi al presidente del Consiglio italiano Andreotti un incontro urgente. Mi disse che mi aspettava nella sua casa studio in Corso Vittorio 326. Ho spiegato la condizione degli immigrati, il trattamento disumano, che ricordava gli stadi di Santiago del Cile, che, più di ogni altra cosa, offuscava l'immagine dell'Italia stessa. Con la sua pacatezza e il modo di parlare a denti stretti, Andreotti mi disse che erano

obbligati a rimandarli anche per dare un segnale, che questo lavoro doveva finire in quel modo, perché secondo le informazioni che avevano in Albania si svolgevano assembramenti con altri emigranti in partenza per l'Italia.

Due giorni dopo, il 14 agosto 1991, durante un'intervista radiofonica (nella trasmissione "Radio Anch'io"), il presidente del Consiglio Andreotti parlò pubblicamente della difficile situazione, indesiderata da tutti, spiegando che "abbiamo provato molto tristezza, ma dobbiamo distinguere tra questioni personali e pubbliche. Non possiamo dare la colpa agli italiani, perché non vogliono centinaia di migliaia di albanesi. Quindi chi non ha trovato lavoro se ne deve andare".

Andreotti ha ricordato che durante il primo afflusso di profughi si è preso cura di tre albanesi. "Non l'ho mostrato quando ho preso in carica tre albanesi. Rimarranno qui ancora per qualche anno. L'ho fatto per dare l'esempio. Così, alcuni hanno seguito, ma pochissimi, circa 20 persone. Dobbiamo abituarci a questo Paese povero e vicino, quindi dobbiamo fare un piano di aiuti, anche con l'intervento del settore privato, perché predicare è molto semplice, ma per fare le cose per bene si incontrano spesso tante difficoltà".

Sia con Andreotti che con Vittorio Parisi ho avuto molti incontri per affrontare le più diverse problematiche che si ponevano in quei giorni.

Dopo l'evento allo stadio di Bari, il governo italiano si è mobilitato maggiormente per affrontare con maggiore serietà e preoccupazione il fenomeno dei flussi massivi dall'Adriatico alle coste italiane. Avevano capito che questo non si poteva fare proteggendo le coste italiane, ma

fermando questo fenomeno in Albania. In quelle circostanze, sono stati costituiti gruppi di lavoro ad alti livelli di governo, c'erano frequenti delegazioni che andavano e venivano, è stata organizzata la consegna degli aiuti, è stata stabilita la cooperazione tra le due forze di polizia, ecc. Dopodiché, l'attraversamento dell'Adriatico non sarebbe stato più considerato come un sacrificio per una vita migliore, ma sarebbe stato trattato come immigrazione clandestina.

Il 13 agosto 1991, il presidente Cossiga intraprese inaspettatamente un viaggio a Tirana, dove incontrò l'omologo albanese Ramiz Alia e altre autorità di alto livello, alla presenza di numerosi media locali e stranieri. In questa visita, Cossiga portò con sé il ministro Boniver. Cossiga aveva programmato da tempo la sua visita in Albania. Me lo diceva quasi ogni volta che avevo la possibilità di incontrarlo. Ma la mattina del 13 agosto, dopo alcune comunicazioni con Tirana, intorno alle 11, l'aereo presidenziale italiano partì da Roma e arrivò a Tirana intorno alle 12:50. Per circa 4 ore e mezza egli ebbe incontri con quasi tutte le figure politiche di Tirana, compreso Ramiz Alina, durante il pranzo preparato al Palazzo delle Brigate.

Significativi sono stati i messaggi di amicizia e solidarietà veicolati dalla visita e il modo in cui è stata condotta. Lo ha espresso anche lo stesso presidente Cossiga davanti ai giornalisti: "Ho preso la decisione di venire in Albania questa mattina, infrangendo il protocollo, ma in solidarietà con il popolo albanese". Ha espresso rammarico per la difficile situazione che si è creata in entrambi i nostri Paesi, dal massiccio afflusso di albanesi sulle coste italiane e per le difficoltà degli stessi profughi. "Ma l'Italia è

impreparata, non ha le infrastrutture necessarie per resistere a un afflusso così grande. Tutti hanno a che fare con la nostra comune ansia, sia la stampa albanese e quella italiana, sia quella europea. Sono venuto qui, non per insegnarvi cosa fare, ma per conoscere da vicino la situazione. I grandi cambiamenti in Europa hanno portato anche fenomeni negativi, le cui conseguenze stiamo avvertendo anche in Italia. L'emigrazione non è la soluzione ai problemi dell'Albania. La mia visita è un'espressione di solidarietà e amicizia con il popolo albanese e con l'Albania".

Il presidente Cossiga spiegò poi a modo suo come arrivò a questa visita inaspettata, per dimostrare la nostra amicizia e il nostro stretto legame: "Non è una visita ufficiale, in risposta al primo invito di Alia. Ho avuto il permesso dal Presidente stamattina e sono venuto. Siamo di fronte a un esodo di massa di albanesi, che ci ha messo tutti in difficoltà. L'Italia non è attualmente in grado di resistere a tali eventi; non dispone delle infrastrutture necessarie. Siamo di fronte a una situazione complessa dal punto di vista culturale e psicologico. Siamo stati costretti a respingere questo secondo esodo. Se lo permettessimo, daremo l'impressione sbagliata che questa sia la via d'uscita dalle difficoltà". Poi spiegò cosa stava facendo l'Italia per aiutare il nostro Paese.

Ramiz Alia, da parte sua, affermò che questa visita era legata all'esodo dei giorni scorsi, che è un evento indesiderabile per i nostri due Paesi vicini. Elogiò l'atteggiamento del governo italiano e del presidente Cossiga, per la cura mostrata agli immigrati albanesi. Sono fenomeni che accompagnano questa fase difficile per l'Albania, che sta cambiando il sistema economico, sociale e politico, per passare all'economia di mercato

e alla privatizzazione. L'Italia, in quanto Paese amico, sta dando il suo instancabile aiuto. Alia elogiò l'aiuto e il sostegno dell'Italia all'Albania, unico aiuto finora avuto. Alia menzionò anche la situazione nella regione, la crisi jugoslava, nonché la possibilità di un conflitto tra i serbi e tre milioni di albanesi del Kosovo.

Non considererei completa la storia dell'emigrazione albanese in Italia, se non dicessi qualche parola sull'ulteriore progresso di questo processo, fino ad oggi.

Nel corso del tempo, gli emigrati albanesi (dopo aver attraversato la prima fase di confusione, derivante dal non riconoscere difficoltà, regole e leggi rigide, che mantengono un sistema basato sulla proprietà privata e sull'economia di mercato) sono riusciti a superare le difficoltà, a guadagnarsi l'ammirazione dei datori di lavoro, grazie al loro duro lavoro. Sono riusciti a integrarsi molto rapidamente nella società italiana. Molti di loro oggi sono diventati parte integrante della società italiana, giocando un ruolo significativo nel suo sviluppo.

Dopo il 2000 sono andato più volte in Italia a trovare i miei due figli, che studiavano all'Università di Parma. Durante il ritorno in traghetto a Durazzo, ho conosciuto tante persone note, che andavano e venivano in Italia, per vari lavori, commercio, studi, ecc. La maggior parte dei passeggeri erano immigrati, che dopo aver superato l'esperienza di rifugiato, sono tornati naturalmente al loro paese. C'erano anche studenti che, dopo la laurea, nonostante le offerte di restare in Italia, tornavano in Albania, per ricostruire la loro vita; tra questi i miei due figli, che oggi vivono e lavorano in Albania. Si stava così realizzando uno degli elementi

fondamentali nel lungo cammino dei processi di integrazione: quello dell'integrazione umana, che avrebbe preceduto i programmi e le promesse della politica, nonché gli atti formali della loro firma tra i governi.

Sfortunatamente, la storia degli albanesi che lasciano il Paese non è finita qui. Dal 1992 al 1997 abbiamo vissuto tutto il caos creatosi in Albania per le piramidi finanziarie. Sotto una psicosi collettiva per fare soldi con qualsiasi margine di profitto, tutti corsero con entusiasmo a cedere i loro risparmi aderendo con piena volontà agli schemi piramidali. In quel periodo si sono verificati molti fenomeni: la gioia di chi ha iniziato per primo, l'indifferenza e la seduzione da parte delle autorità ufficiali e poi la delusione, la ricerca di responsabilità verso gli altri, il nervosismo e la rivolta.

La differenza tra questi due fenomeni completamente albanesi è che nel primo caso tutti correvano verso l'Italia, mentre nel secondo caso l'Italia è venuta in Albania, per mettere ordine sulle nostre coste attraverso l'operazione "Alba".